

TALIMDA SUN'IY INTELLEKTNI QO'LLANILISHI MAGISTRLAR TALQINIDA

Yusupova Mushtariy Ubaydulla qizi

Buxoro Innovatsiyalar Unversteti magistranti

Ohangaron shahar texnikumi

Informatika va AT fan o'qituvchisi

Annotatsiya. *Maqolada ta'lim jarayonida sun'iy intellektdan foydalanish masalasi magistrLAR talqini nuqtai nazaridan yoritiladi. Sun'iy intellektning ta'limdagi funksiyalari, didaktik imkoniyatlari va cheklovlari, akademik halollik hamda baholash tizimiga ta'siri tahlil qilinadi. MagistrLarning tajribasi va ehtiyojlariga tayangan holda sun'iy intellektni dars dizayni, mustaqil ta'lim, ilmiy izlanish va metodik tayyorgarlikda qo'llashning amaliy yo'llari bayon etiladi.*

Kalit so'zlar: *sun'iy intellekt, ta'lim texnologiyalari, magistratura, raqamli didaktika, adaptiv ta'lim, akademik halollik.*

KIRISH

So'nggi yillarda sun'iy intellekt tushunchasi faqat texnik sohalar doirasidan chiqib, ta'lim tizimining ham muhim tarkibiy qismiga aylanib bormoqda. Oliy ta'limda, xususan magistratura bosqichida bu jarayon yanada tezroq sezilmoqda, chunki magistrLAR bir vaqtning o'zida ham o'quvchi, ham tadqiqotchi, ko'pincha esa amaliyotchi mutaxassis sifatida faoliyat yuritadi. Ularning o'qish jarayonida axborot bilan ishlash, ilmiy matn yozish, tahlil qilish, metodik materiallar ishlab chiqish, loyiha va taqdimotlar tayyorlash kabi vazifalar ko'p bo'ladi. Ana shunday vaziyatda sun'iy intellekt vositalari vaqtini tejash, ish sifatini oshirish, individual o'rganish yo'lini qurish va murakkab masalalarni bosqichma-bosqich hal etishda samarali yordamchi bo'lishi mumkin.

TADQIQOT METODOLOGIYASI VA EMPIRIK TAHLIL

Ta'limdagi sun'iy intellektni ikki katta guruhga ajratib tushuntirish qulay. Birinchi guruh o'quv jarayonini shaxsiylashtiradigan vositalar, ya'ni adaptiv o'qitish, tavsiyalar berish, individual mashqlar yaratish, murakkab mavzuni darajalab tushuntirish imkonini beradigan tizimlar [1]. Ikkinchi guruh esa o'qituvchi va talabaning intellektual mehnatini qo'llab-quvvatlaydigan vositalar, ya'ni matn yozish, tahlil qilish, rejalashtirish, kod yozish, kontent yaratish, baholash shakllarini ishlab chiqish kabi yordamchi funksiyalar. Magistratura bosqichida ko'pincha ikkinchi guruh ustun keladi, chunki magistr nafaqat o'rganadi, balki ilmiy izlanadi, metodik mahsulot yaratadi, taqdimot qiladi, maqola yozadi. Shu nuqtai

nazardan sun'iy intellektdan foydalanishning didaktik qiymati shundaki, u magistrning vaqtini "mexanik" ishlardan bo'shatib, uni tahlil, tanqidiy fikrlash, muammo qo'yish va yechim ishlab chiqishga ko'proq yo'naltiradi. Biroq bu faqat sharti bilan ishlaydi: magistr sun'iy intellekt bergan javobni tayyor mahsulot deb qabul qilmaydi, balki uni xomashyo, g'oya, yo'nalish, taxmin sifatida ko'rib, o'zi tekshiradi, tahrirlaydi, manbalarga tayanib mustahkamlaydi [2].

Magistrlar talqinida sun'iy intellektning eng kuchli tomoni savol berish madaniyatini oshirishga yordam berishidir. Ko'pchilik magistrilar ilmiy ishning boshida asosiy muammo bilan qiynaladi: mavzu keng, manba ko'p, lekin tadqiqot savoli aniq emas. Sun'iy intellekt bilan muloqot jarayonida magistr mavzuni toraytirish, maqsad va vazifalarni tuzish, ob'ekt va predmetni ajratish, gipoteza variantlarini ko'rish imkoniga ega bo'ladi. Masalan, "ta'limda sun'iy intellekt" degan umumiy mavzu o'rniga "magistrlarning ilmiy yozuv kompetensiyasini rivojlantirishda generativ sun'iy intellektning metodik imkoniyatlari" kabi aniqlashgan yo'nalish paydo bo'ladi. Bu jarayonning pedagogik qiymati shundaki, magistr muammo qo'yishni o'rganadi, ya'ni o'zi bilmagan narsasini to'g'ri so'rashni o'zlashtiradi. Ammo bu yerda xavf ham bor: agar magistr savolni ham, javobni ham sun'iy intellekt zimmasiga yuklasa, u tadqiqotchi sifatida o'smaydi. Shuning uchun metodik yondashuv "sun'iy intellekt yordam beradi, lekin o'rnini bosmaydi" tamoyiliga tayanishi lozim [3].

NATIJALAR

Sun'iy intellektning ta'lim jarayoniga qo'llashda magistrilar uchun eng dolzarb masalalardan biri akademik halollikdir. Magistratura darajasida matnning muallifligi, iqtiboslar, plagiat mas'uliyati, tadqiqot natijalarining haqqoniyligi keskin ahamiyatga ega. Sun'iy intellekt esa ba'zan "ishonchli ko'ringan", ammo tekshirilmagan ma'lumotlarni ham bir maromda taqdim etishi mumkin. Shu sababli magistrilar talqinida sun'iy intellektdan foydalanishning birinchi qoidasi faktning tekshirish bo'lishi kerak. Sun'iy intellektdan olingan har qanday statistik ma'lumot, tarixiy fakt, qonun bandi yoki ilmiy ta'rif manba orqali tasdiqlanmasa, uni ilmiy matnga kiritish mumkin emas. Ikkinchi qoida mualliflik ulushini saqlashdir: sun'iy intellekt matnni silliqlashi, tuzilmani yaxshilashi mumkin, lekin asosiy fikr, dalil va xulosa magistrning o'z izlanishi bo'lishi shart. Uchinchisi oshkoralik va me'yori: ayrim universitetlarda sun'iy intellektdan foydalanish bo'yicha ichki siyosat mavjud, magistr esa o'sha qoidalarga amal qilishi, kerak bo'lsa, foydalanilgan vosita va qo'llanish ko'lamini ilmiy ishda to'g'ri ko'rsatishi lozim. Bunday yondashuv sun'iy intellektning "aldash vositasi"dan "o'qish vositasi"ga aylantiradi [4].

Magistrlar ko'p ishlaydigan yo'nalishlardan yana biri dars dizayni va metodik konstruksiyadir. Ayniqsa pedagogika, filologiya, tabiiy fanlar metodikasi, IT ta'limi yo'nalishlarida magistrilar amaliyotga chiqadi, dars ishlanma, modul dasturi, topshiriqlar

banki tayyorlaydi. Sun'iy intellekt bu yerda tezkor generator sifatida foydali: u bir mavzu uchun turli darajadagi savollar, muammoli vaziyatlar, rol o'yinlari ssenariysi, baholash rubrikasi, refleksiya savollari taklif qilishi mumkin. Lekin metodik sifatni sun'iy intellekt kafolatlamaydi. Metodik sifat uchta mezonga bog'liq: maqsadga moslik, auditoriyaga moslik va baholashning adolatliligi. Maqsadga moslik degani, har bir topshiriq aniq o'quv natijasiga xizmat qiladi. Auditoriyaga moslik degani, topshiriq talabalar bilim darajasi va kontekstiga mos, tili tushunarli, lekin fikrlashni majbur qiladigan darajada bo'ladi. Baholash adolatliligi esa mezonlarning ochiqligi va tekshiriluvchanligi bilan belgilanadi. Sun'iy intellektidan olingan material shu uch elakdan o'tmasa, u faqat qog'ozni ko'paytiradi, ta'limni kuchaytirmaydi. Shuning uchun magistrlar uchun eng to'g'ri amaliyot sun'iy intellektidan variantlar olish, so'ng ularni pedagogik ekspertiza orqali saralash va moslashtirishdan iborat.

Ilmiy izlanishda sun'iy intellektni qo'llash masalasi yanada nozik. Magistrlar ko'pincha adabiyotlar sharhi, tushunchalar tahlili, metodologiya tanlash, natijalarni taqdim etish kabi bosqichlarda qiynaladi. Sun'iy intellekt bu jarayonlarda yordamchi bo'lishi mumkin: mavzu bo'yicha asosiy yo'nalishlarni ko'rsatish, atamalarni aniqlashtirish, tadqiqot dizayni variantlarini taklif qilish, so'rovnomalar savollarini tuzishda yordam berish, ma'lumotlarni tasniflash uchun kodlash kategoriyalarini taklif etish. Biroq sun'iy intellektning chegarasi ham shu yerda ko'rinadi: u real tajriba o'rniga o'ta olmaydi, u siz yig'magan ma'lumotni "yaratib" bera olmaydi, u ilmiy yangilikni o'zingiz o'rniga topib bermaydi. Magistrlar talqinida eng xavfli xato shuki, sun'iy intellektning umumiy jumllarini "ilmiy yangilik" deb qabul qilish. Ilmiy yangilik real dalilga, metodik isbotga, yangicha yondashuvga tayanadi. Shuning uchun sun'iy intellektni ilmiy ishda ishlatishning to'g'ri yo'li uni fikrni tartibga solish va tahlilni chuqurlashtirishga xizmat qildirishdir, natijani esa faqat manbalar va tajriba bilan mustahkamlashdir.

Ta'limda sun'iy intellektni oqilona joriy etish uchun magistrlar darajasida zarur kompetensiyalar ham shakllantirilishi kerak. Birinchi kompetensiya savol va topshiriqni to'g'ri qo'yish, ya'ni sun'iy intellekt bilan ishlash madaniyati. Ikkinchi kompetensiya faktcheking va manba bilan ishlash, ya'ni sun'iy intellekt bergan ma'lumotni tekshirish, qiyoslash, ishonchliligini baholash. Uchinchi kompetensiya akademik yozuv va mualliflik mas'uliyati, ya'ni matnni o'z fikri asosida qurish, iqtibosni to'g'ri berish, plagiatdan qochish. To'rtinchi kompetensiya pedagogik dizayn, ya'ni sun'iy intellekt taklif qilgan kontentni didaktik maqsadga moslashtirish. Beshinchi kompetensiya etik va huquqiy savodxonlik: ma'lumotlar maxfiyligi, shaxsiy ma'lumotlarni kiritmaslik, mualliflik huquqini hurmat qilish, talaba ishini sun'iy intellektga "tekshirtirish"da maxfiylikni

buzmaslik. Bu kompetensiyalar shakllanmasa, sun'iy intellekt ta'lim sifatini oshirmaydi, aksincha, ta'limdagi ishonch tizimini yemirishi mumkin.

XULOSA VA MUNOZARA

Ta'limda sun'iy intellektni qo'llash masalasi magistrilar talqinida avvalo amaliy ehtiyojlar bilan belgilanadi: axborotni saralash, ilmiy va metodik yozuvni yaxshilash, dars dizaynini tezlashtirish, tahlil va rejalashtirishni soddalashtirish. Sun'iy intellekt bu vazifalarda kuchli yordamchi bo'la oladi, biroq u ta'limning mohiyatini, ya'ni fikrlash, tekshirish, isbotlash va mas'uliyatni almashtira olmaydi. Shuning uchun sun'iy intellektdan foydalanishning markaziy sharti akademik halollik, fakti manba bilan tasdiqlash, mualliflik ulushini saqlash va pedagogik maqsadga moslashtirishdan iborat.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Miao F., Holmes W., Huang R., Zhang H. AI and education: Guidance for policy-makers. Paris: UNESCO, 2021. 50 p. ISBN 978-92-3-100447-6. DOI: 10.54675/PCSP7350.
2. OECD. OECD Digital Education Outlook 2021: Pushing the Frontiers with Artificial Intelligence, Blockchain and Robots. Paris: OECD Publishing, 2021. 252 p. DOI: 10.1787/589b283f-en. ISBN 978-92-64-64199-0.
3. Holmes W., Bialik M., Fadel C. Artificial Intelligence in Education: Promises and Implications for Teaching and Learning. Boston: Center for Curriculum Redesign, 2019. 243 p. ISBN 978-1-794-29370-0.
4. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence Artificial Intelligence Act. Official Journal of the European Union. 2024. 12 July.